

LOOPING

broj.05 LJUDSKA PRAVA * HENDIKEP * DRUŠTVO * KULTURA decembar 2008.

INTERVJU

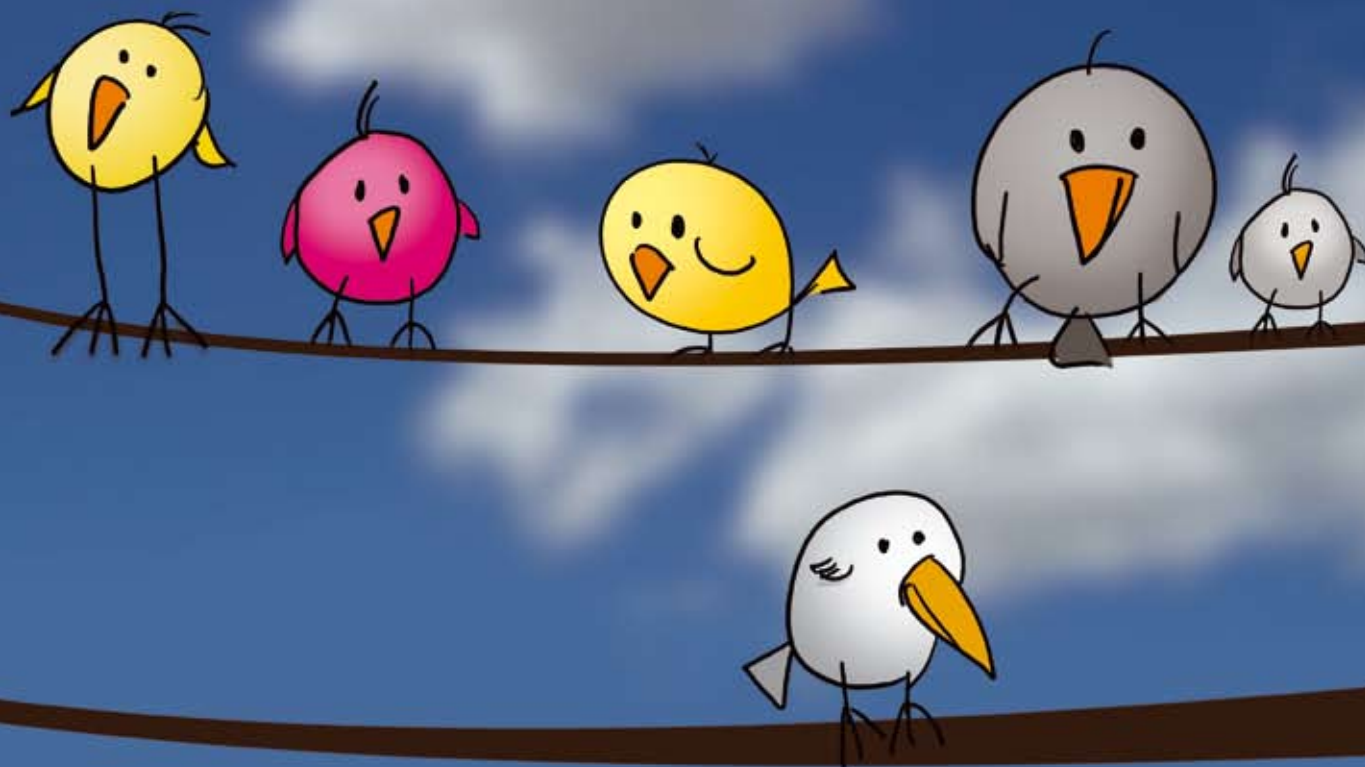
**BIRGITTA
GÖTHBERG**

DEČJI VOZ

TEMA BROJA

**ASISTIVNE
TEHNOLOGIJE**

IZLOŽBA: I MI SMO TU

ZELENA ARHITEKTURA

**INDIJANSKI
JEZIK ZNAKOVA**

**KONTRASTI
MALEZIJE**

FLASH MOB

Maja Ilić

Draga ekipo, Prijatelji/ce, saradnici/e i znatiželjnici, pred vama je peti broj LOOPING-a, časopisa za ljudska prava, hendikep, društvo i kulturu u izdanju Udruženja studenata sa hendikepom iz Beograda. Looping, ili petlja, predstavlja složenu vazдушnu akrobaciju, ali i opaku veštinu DJ-eva. Ako imate petlju, ako ste dovoljno srčani i spremni na iznenađenja, sledite žestoki ritam naših novinara u nizu autentičnih vazдушnih akrobacija. Temu broja posvetili smo asistivnim tehnologijama i izložbi Švedskog Instituta za asistivne tehnologije. O školovanju dece sa hendikepom i edukativnim kompjuterskim programima za decu sa hendikepom razgovarali smo sa Birgittom Gothberg. Pred vama su i uzbudljivi članci o gestovnom jeziku Američkih Indijanaca, zelenoj arhitekturi, Maleziji, fenomenu Flash Mob-a..., dok Koalicija protiv diskriminacije najavljuje nagradu za borbu protiv diskriminacije!

LOOPING No. 5

decembar 2008.

SADRŽAJ:

USH CV	03
TEMA BROJA:	04
ASISTIVNE TEHNOLOGIJE Izložba: I mi smo tu	
INTERVJU:	08
BIRGITTA GÖTHBERG	
USH MREŽA:	10
Koalicija protiv diskriminacije	
USH WORLD WIDE	11
KONTRASTI MALEZIJE	
PLANETA ZEMLJA	14
ZELENA ARHITEKTURA	
OBRUŠAVANJE	18
FENOMEN FLASH MOB-a INDIJANSKI JEZIK ZNAKOVA	
HEADBANGER'S CORNER	22

IMPRESUM

izdaje:

Udruženje studenata sa hendikepom Beograd

za izdavača:

Ljupka Mihajlovska

glavna i odgovorna urednica:

Maja Ilić

zamenica glavne urednice:

Marina Stanković

dizajn i grafička obrada:

Ivan Halupka

naslovna strana:

Vladimir Popović

strip

Ivan Halupka

lektorke:

Marina Stanković, Tijana Perović

redakcija:

Ljupka Mihajlovska, Vanja Spirić, Marko Savić
Ivana Kamidžorac, Miloš Dešić, Marka Kovačević,
Julija Jeremić, Marija Drljević, Dušan Jevtović,
Bojan Stanojlović

prijatelji LOOPING-a:

S. Milojković, Redakcija Politikinog "Zabavnika",
S. i N. Marković, G. Pavlović, V. Čuk, P. Dragosavac,
S. Mršević, A. Mršević, P. Dramićanin, T. Ilić

PROJEKAT PODRŽALI:

swiss cultural programme
in the western balkans

EMBASSY OF SWEDEN

Udruženje studenata
sa hendikepom
Vojvode Stepe 33,
11000 Beograd
011 / 309-6536
www.adsyu.org

CIP – Каталогизacija у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд
061.2

LOOPING / glavna i odgovorna urednica Maja Ilić.
– 2006, br. 1 (septembar)
– Beograd (Vojvode Stepe 33) :
Udruženje studenata sa hendikepom, 2006
– (Beograd : Scanner studio). – 28 cm

ISSN 1452-8592 = Looping
COBISS.SR-ID 139533324

UDRUŽENJE STUDENATA SA HENDIKEPOM
CURRICULUM VITAE

Udruženje studenata sa hendikepom (USH) osnovano pre osam godina, okuplja mlade sa različitim tipovima hendikepa i mlade bez hendikepa (jedna od prvih cross-disability organizacija u regionu). USH je osnivač i koordinator Mreže mladih sa hendikepom Jugoistočne Evrope i Mreže mladih i studenata sa hendikepom Srbije i Crne Gore, i jedna od organizacija-osnivača Koalicije protiv diskriminacije. Ova nevladina, nestranačka, neprofitna organizacija zalaže se za ostvarivanje i poštovanje ljudskih prava, izjednačavanje mogućnosti za mlade i studente sa hendikepom i afirmisanje njihovih stvaralačkih potencijala, kreiranje inkluzivnog društva. Svoju misiju, **JEDNAKE MOGUĆNOSTI ZA SVE**, USH ostvaruje kroz nekoliko programskih linija:

- Program inkluzivnog obrazovanja obuhvata istraživanja, izdavačku delatnost, organizaciju međunarodnih skupova posvećenih inkluzivnom obrazovanju i direktnu podršku školovanju studenata sa hendikepom. Realizovana su istraživanja o položaju studenata i srednjoškolaca sa hendikepom i diskriminaciji osoba sa hendikepom. Upravo je završeno obimno istraživanje o odnosu profesora/profesorki i fakultetskog osoblja prema mladima sa hendikepom, školovanju studenata sa hendikepom i inkluzivnom obrazovanju. U okviru izdavačke delatnosti publikovani su rezultati ovih istraživanja, Bonton-Svakodnevna komunikacija s osobama sa hendikepom, zbornik sa rezimeima izlaganja i zaključcima konferencije "Inkluzivno obrazovanje – perspektive u Srbiji i iskustva iz okruženja". Izdanja USH-a dostupna su na www.adsyu.org. Do sada su organizovane dve međunarodne konferencije posvećene problematici inkluzivnog obrazovanja ("Osobe sa hendikepom u visokom obrazovanju" 2001, "Inkluzivno obrazovanje – perspektive u Srbiji i iskustva iz okruženja" 2006. g.). Direktnu podršku obrazovanju mladih sa hendikepom USH ostvaruje kroz programe neformalnog obrazovanja (seminare, radionice, treninge...) i sistem podrške za studente sa hendikepom (program stipendija za izjednačavanje mogućnosti koji traje već sedam godina, zastupanje pred administracijom Univerziteta i Ministarstva prosvete). Kao rezultat zajedničkog rada USH-a i Beogradskog univerziteta, u martu 2008.g. osnovan je Univerzitetski centar za studente sa hendikepom.
- Medijske kampanje (devet uspešnih do sada). Pored direktnih, tematskih medijskih kampanja, medijska promocija je i deo svakog programa USH-a.
- Afirmisanje koncepta ljudskih prava kroz kulturu i umetnost-u produkciji USH-a snimljen je dokumentarni film mlade autorke T. Jovanović Hendikep je pitanje ljudskih prava, realizovana saradnja sa mladim umetnikom N.Vučičevićem na izložbi Dostupno, publikovano pet brojeva časopisa LOOPING.
- Izmenu zakonodavstva u cilju stvaranja povoljnih zakonskih uslova za život bez diskriminacije i kreiranje inkluzivnog društva. Predstavnicima USH-a su do sada saradivali kao članovi radnih grupa i/ili konsultanti prilikom rada na Zakonu o visokom obrazovanju-amandmani koje je USH podneo postali su deo zakona, Zakonu o sprečavanju diskriminacije osoba sa invaliditetom, Zakonu o studentskom organizovanju, Nacionalne strategije za mlade, Nacrtu Zakona protiv diskriminacije.
- Zapošljavanje mladih sa hendikepom

Među brojnim partnerima Udruženja ističu se Handicap International, Centar za unapređivanje pravnih studija, Udruženje mladih sa hendikepom Crne Gore, Inicijativa mladih za ljudska prava, VelikiMali ... Do sada su projekte USH-a podržali Ministarstvo rada i socijalne politike, Ministarstvo kulture, Fond za otvoreno društvo, Švedski Helsinški Komitet za ljudska prava, Švajcarski program za kulturu na Zapadnom Balkanu, Ambasada Švedske, Fond za otvoreno društvo iz Budimpešte, Handicap International, Demokratska komisija Ambasade SAD, Kanadska međunarodna agencija za razvoj-CIDA i drugi.

Uspešnost realizovanih programa potvrđena je činjenicom da relevantni činioci, državne institucije, organizacije i donatori, prepoznaju Udruženje kao značajnog partnera u procesu kreiranja politika, zakona i programa u oblastima kojima se USH bavi. Predstavnicima Udruženja su pozivani da učestvuju u radu na Zakonu o zabrani diskriminacije, Zakonu o studentskom organizovanju, Nacionalnoj strategiji za mlade... USH kao jedno od svojih najvećih dostignuća vidi činjenicu da su kroz programe i projekte Udruženja brojni mladi ljudi sa hendikepom širom Srbije motivisani da studiraju ili osnuju svoje organizacije.

ASISTIVNE

TEHNOLOGIJE

Na izložbi Švedskog Instituta za asistivnu tehnologiju predstavljeni su proizvodi, oprema, igračke, nameštaj i kompjuterski programi namenjeni osobama sa hendikepom. Izloženi predmeti delo su 50 različitih švedskih proizvođača, i predstavljaju presek realnih tehničkih mogućnosti, dostupnih svakom pojedincu. Izložba I mi smo tu biće postavljena u holu Sava Centra od 13. do 17. decembra 2008. godine. Izložbu, čiji je pokrovitelj Ministarstvo rada i socijalne politike, organizuju Ambasada Švedske, Institut za asistivnu tehnologiju, Sava Centar, Švedski institut i kompanija Ericsson. Cela manifestacija, koju će pratiti i šest seminara, usmerena je, pre svega, na decu sa hendikepom, i želju da im se obezbede veća samostalnost i potpuna uključenost u društvo. U okviru ove manifestacije, 13. decembra u 12.15 h održaće se i promocija inkluzivnog časopisa za ljudska prava, hendikep, društvo i kulturu LOOPING.

Hendikep kao pojam definiše interakciju između osobe i okoline. U zavisnosti od toga koliko je okolina prilagođena osobama sa različitim vrstama hendikepa, definiše se i stepen hendikepa. Razvojem tehnologije taj stepen interakcije se sve više smanjuje. Od najosnovnijih pomagala do najmodernijih uređaja, svi oni imaju za cilj da osobama sa hendikepom omoguće da učestvuju u svakodnevnom životnim aktivnostima koje bi bile otežane ili nemoguće bez njihove upotrebe. Tehnologije koje se koriste da premoste razliku između osoba i okoline, nazivaju se asistivne tehnologije (AT). Asistivne tehnologije su deo

okoline koji može da smanji izražavanje hendikepa. One se koriste da se unapredi dostupnost objekata, poboljša komunikacija, omogući korišćenje računara i drugih elektronskih uređaja, domovi, škole i radna mesta učine dostupnim, asistiraju pri ličnoj higijeni i porodičnim aktivnostima, unapređuju mobilnost, stabilizuju sedenje. „Pod asistivnim tehnologijama podrazumeva se svaki proizvod, deo opreme ili sistem, bez obzira da li se koristi u izvornom obliku, modifikovan ili prilagođen, koji se koristi da bi se povećale, održale ili poboljšale funkcionalne mogućnosti osoba sa hendikepom“ (Encyclopedia of Disability, SAGE Publications, 2006.).

Osnovni koncept asistivnih tehnologija jeste njihova funkcionalna vrednost u svakodnevnom životu osoba sa hendikepom. Ovaj princip poboljšavanja mogućnosti osoba sa hendikepom nije vezan samo za omogućavanje normalnog funkcionisanja, već se odnosi i na povećavanje stepena nezavisnosti, smanjivanje vremena potrebnog za svakodnevne aktivnosti, povećavanje izbora aktivnosti i zadovoljstva pri učestvovanju u njima. AT promoviše veću nezavisnost osoba sa hendikepom, omogućavajući im da obavljaju poslove koje ranije nisu mogle da obavljaju ili su imale velike teškoće prilikom tog procesa, tako što im pružaju podršku pri obavljanju tih aktivnosti ili im omogućavaju da interreaguju sa tehnologijom koja može da im pruži podršku. Ovaj termin se uglavnom ne koristi za uređaje koji se koriste prilikom rehabilitacije, kao ni za uređaje koje koriste osobe bez hendikepa. Formalna definicija asistivnih tehnologija prvi put je objavljena u aktu koji se odnosi na asistencije osobama sa hendikepom zasnovane na tehnologijama iz 1988. godine. Ovaj akt je menjan 1994, a 1998. je zamenjen Aktom o asistivnim tehnologijama („AT act“), ali je sve vreme prvobitna definicija asistivnih tehnologija ostala neizmenjena.

Zajedno sa asistivnim tehnologijama pominju se i servisi za asistivne tehnologije, koji upućuju osobe sa hendikepom kako da odaberu, nabave i koriste asistivne tehnologije. Ovi servisi podrazumevaju funkcionalne evaluacije, obuku za korišćenje, demonstracije proizvoda i podršku pri nabavci. AT mogu da uključe sprave za kretanje, kao što su kolica, ali isto tako i hardware i software i periferije koje asistiraju osobama sa hendikepom pri pristupu računarima i ostalim informacionim tehnologijama. Osobe sa hendikepom i zastupnici njihovih prava često naglašavaju da se kreiranjem tehnologija koje ne uzimaju u obzir mogućnosti osoba sa hendikepom, stvaraju barijere koje su mogle biti izbegnute i koje uzrokuju probleme milionima ljudi. Asistivne tehnologije omogućavaju osobama sa hendikepom određeni nivo dostupnosti, ali često rezultuju odvojenim i stigmatizovanim rešenjima, npr. rampa koja vodi do odvojenog ulaza za osobe sa hendikepom. Univerzalni dizajn, koji se pojavio kao relativno nova paradigma i koja se izrodila iz asistivnih tehnologija i dostupnog dizajna, teži ka tome da da širi spektar rešenja koja koriste svima, a ne samo osobama sa hendikepom. A pored toga prepoznaje i važnost estetskih kvaliteta proizvodstvari. Postoje

Raspored seminara tokom izložbe „I mi smo tu“ u Beogradu, decembar 2008.		
13. decembar	15. decembar	16. decembar
<p>09.00 – 12.00</p> <ul style="list-style-type: none"> • Datateka – kompjuterske igre za decu sa invaliditetom/hendikepom - metode - kompjuterski programi - alternativni načini rukovanja <p>Anki Berlin Ingegerd Fahlström Anita Hildén</p> <p>13.00 – 16.00</p> <ul style="list-style-type: none"> • Tehnike za starije i osobe sa demencijom - uticaj pomagala na mogućnost aktiviranja i učešća <p>Ingela Månsson</p>	<p>09.00 - 12.00</p> <p>Ležanje, sedenje, stajanje i hodaње</p> <ul style="list-style-type: none"> - Uticaj na san kod dece i mladih sa invaliditetom/hendikepom - Vežba stajanja i hodaња <p>Lotte Wemmenborn</p> <p>13.00 – 16.00</p> <ul style="list-style-type: none"> - Da li je moguće biti samostalan, a imati poremećaj sposobnosti? - Nove tehnike za osobe sa kognitivnim funkcionalnim poremećajima <p>Lotta Gerenmark</p>	<p>09.00 – 12.00</p> <ul style="list-style-type: none"> • Sedenje i kretanje (kolica) - Pobołjšanje funkcije šake i sprečavanje dekubitusa kod dece i mladih sa cerebralnom paralizom sa pravilnom ergonomijom sedenja <p>Lotte Wemmenborn</p> <p>13.00 – 16.00</p> <ul style="list-style-type: none"> • Rešenja kompanije Ericsson u oblasti e-zdravstva - Povezivanje osoba i grupa sa invaliditetom/hendikepom sa servisima za praćenje zdravlja preko mreža mobilnih operatora <p>Bo Andersson, Darko Huljenič, Srdjan Krčo, Divna Vučković</p>

mnoge industrije u kojima univerzalni dizajn ima jak marketinški proboj, ali postoji i mnogo njih u kojima on tek treba da se razvija. Principi univerzalnog dizajna su ravnopravnost i prilagodljivost pri korišćenju, jednostavnost i intuitivnost, lako dostupne informacije, tolerancija grešaka, mali fizički napor, odgovarajući prostor i veličina za pristup i korišćenje. Neke od proizvoda koji su ušli u široku upotrebu, a zasnovani su na principima univerzalnog dizajna, možete prepoznati i u vašoj okolini. To su, na primer, prekidači za svetlo sa velikim ravnim pločama koji su zamenili male prekidače sa ručicama, glatke površine na ulazima bez stepeništa, široka ulazna vrata i hodnici, vrata

koja se sama otvaraju pomoću senzora. I LOOPING, časopis koji upravo čitate, koncipiran je na principima univerzalnog dizajna – svi likovni prilozi i izabrani fontovi su vizuelno lako čitljivi, sama veličina slova je veća od standardne, kontrasti su snažno izraženi; osmišljeno je i tekstualno CD-izdanje za odgovarajuće kompjuterske programe za čitaoce i čitateljke sa teškim oštećenjem vida, u kome su sve fotografije, likovni prilozi i strip dobili tekstualni opis. Sve dok nauka ne napreduje toliko da se delovi tela zamenjuju kompjuterizovanim mini robotima, ili dok dostignuća koja već postoje ne budu dostupna svačijem džepu, predlažemo da na izložbi I mi smo tu pogledate ono što se u svetu već uveliko koristi.

DEČJI KUTAK

TAKTILNE SLIKE I KNJIGE

Pomoću voštanih traka i gumirane podloge možete da napravite taktilnu sliku, mapu ili dijagram. Voštane trake premazane su voskom u različitim bojama. Mogu da se oblikuju u male figure, pa čak i da se, bez korišćenja lepka, zalepe na papir. Sa voštanim trakama deca sa teskim oštećenjem vida mogu da naslikaju taktilnu sliku. Ritmuff je gumirana ploča za reljefno "crtanje" mapa, dijagrama, ili rasporeda kućnog nameštaja. Taktalne knjige namenjene su pre svega deci i omladini sa potpunim ili teskim oštećenjem vida. Sličice za lepljenje veličine 3x3 cm i 4 različite komunikacione karte koje se savijaju pomažu detetu da ispriča priču. Uz to ide i nekoliko dodataka, kao što su Picture pockets, Komunikacione mape, itd.

EDUKATIVNI PROGRAMI I IGRICE

Novi deo puzzle slagalice je program za kompjutersku igricu koji koristi alternativne vidove davanja komandi, i nudi Vam mogućnost da slažete već napravljene puzzle slagalice, ili da sami napravite nove od slika koje ste snimili digitalnim foto aparatom. Communicate: In Print je program koji pravi različite tipove natpisa koristeći slike i simbole. Uz pomoć ovog programa, koji obuhvata 8000 simbola i slika, možete da pravite knjige i priče, šeme, uputstva, karte za komunikaciju, novine. Datateka nudi prilagođene programe za kompjuterske igrice i alternativne vidove upravljanja kompjuterom namenjene deci sa različitim vidovima hendikepa koja još uvek ne umeju da čitaju i pišu. Roditelji i deca mogu zajedno da dođu u Datoteku, da nauče da igraju kompjuterske igrice ili da pozajme alternativne vidove upravljanja kompjuterom i programe za igrice. Hipp je program tipa "pritisni i vidi šta će da se desi", napravljen u šarenim bojama sa veoma jasnim slikama. Uz pomoć ovog programa možete da radite sa jednostavnim oblicima, zabavnim mustrama, jasno nacrtanim slikama, kao i sa fotografijama. Happenings je program tipa "pritisni i sagradi" sa detaljnim slikama i lepim animacijama, dok je Abrakadabra program u kome se izgrađuju i animiraju slike ili predeli.

Žuta patka je program u kome se bojom ispunjava slika, deo po deo, pritiskom na kontakt. Svaki put kada nešto "obojite" čuju se zabavni zvuci. Program ima 45 slika predmeta koje možete da obojite "na pritisak". U jednom delu programa predmeti počinju da se sakrivaju iza oblaka. Na prvi pritisak na kontakt čuje se zvuk predmeta koji se sakrio. Na sledeći pritisak čujete i vidite koji se to predmet sakrio iza oblaka. Programom može da se upravlja pomoću jednog do pet kontakata. Funkciju kontakta određuje sam korisnik.

KOMPASI ZA KRETANJE KROZ PROSTOR I VREME

Tehnički štapa sa "grudvom" omogućava orijentaciju na terenu ili na snegu, dok "grudva" pomaže da se štapa ne zaglavi. Akustični "svetionik" daje zvučne signale da olakša nalaženje određenih lokacija, na primer nekih specifičnih vrata. Kompas koji govori olakšava orijentaciju na primer u okruženju bez automobilskih vozila. Saopštava vam strane sveta. Memo je sat koji govori, koji Vam pomoću jednog pritiska na dugme kaže koliko je sati, koji je dan u nedelji, datum, mesec i godina. Memo Vam takođe kaže i da li je jutro, pre podne, popodne, večer ili noć. Emituje snimljene poruke u tačno određeno vreme. Sigvart zidni kalendar dnevnih aktivnosti je elektronski kalendar koji pruža pregled onoga što treba da uradite u periodu od naredna 24 časa. Dnevne aktivnosti su obeležene crvenom svetlećom diodom, a noćne plavom. Svaka dioda svetli 15 minuta, a zatim se postepeno gasi. Uz svaku diodu može da se priključi i alarm.

RITAM MOG KOMPJUTERA

INFORMACIONE ASISTIVNE TEHNOLOGIJE

Pod nazivom „Kutak za kompjuteraše - kompjuterske igrice i hendikep“, na izložbi su predstavljene informacione asistivne tehnologije. Pod ovom kategorijom podrazumavamo hardware, software, kao i

periferije i prateću kompjutersku opremu. Neki od proizvoda koje se mogu nazvati informacionim asistivnim tehnologijama uveliko se koriste i kod nas. Kao na primer, software i za uvećavanje teksta na ekranu, standardni u Windows-u, a od skoro i popularni AnReader, koji je razvijen u Srbiji. Od prateće opreme, tu su tastature sa uvećanim tasterima, modifikovani džojstici i ostalo.

Mala hobotnica olakšava korišćenje kompjuterskih programa kojima se upravlja pomoću kontakata. Kontakti se uključuju direktno u kućište. Nikakvi kablovi, dodatni drajveri ili instalacije programa nisu potrebni.

Mercury Merc je kompjuter konstruisan da što više olakša komunikaciju. Između ostalog, ima jake zvučnike, ugrađen 12-inčni ekran i kontakte na koje se priključuju spoljne jedinice kao što su prekidači, džojstici, itd. Mercima ugrađene funkcije za upravljanje aparatima u okruženju, npr. TV i video aparatom. Unošenjem različitih programa funkcionalnost Merc-a može dodatno da se poveća. Mini Merc je Mercov mlađi brat bez ugrađenog CD-plejera, i sa ekranom veličine 8,4 inča, što ga čini nešto manjim.

Posebno, zanimljiv uređaj je MyTobii P10. To je 15-to inčni portabl uređaj kontrolisan pokretima očiju koji pomaže osobama sa ALS (amiotrofičkom lateralnom sklerozom), CP (cerebralnom paralizom), MS (multiple sklerozom), itd. Uz pomoć MyTobii P10 uređaja korisnik jednostavno može da govori, šalje e-mail poruke, pretražuje Internet, četa, itd. MyTobii P10 ima intuitivan "user interface" zahvaljujući kome oprema može lako da se prilagodi potrebama i željama različitih korisnika.

L*E*O je jednostavan, ali veoma funkcionalan uređaj za komunikaciju. Uz pomoć templejta koji se ubacuju u L*E*O korisnik uz nekoliko jednostavnih pritisaka na dugme može da govori i upravlja.

JULIJA JEREMIĆ

DEČJI VOZ

Autorka Dečjeg voza i Datoteke, Birgitta Göthberg, jedna je od onih energičnih osoba čiji je rad posvećen poboljšanju kvaliteta života dece sa hendikepom, što, između ostalog, postiže i programima koji deci, kroz edukativne kompjuterske igrice, pored konkretnih znanja pružaju i osećaj uspešnosti, zadovoljstvo i samopoštovanje.

Izložba Dečji voz (beogradska manifestacija nosi naziv I mismo tu) je, tokom nekoliko proteklih godina, posetila desetak evropskih zemalja, dok ju je, tokom Paraolimpijskih igara u Pekingu posetilo preko 150 000 ljudi. Da li je, u tim sredinama, podstakla neke pozitivne promene, uticala na promenu stava prema deci sa hendikepom?

Izložba Dečji voz je u svim zemljama doživljena kao novi pristup deci sa hendikepom i asistivnim tehnologijama. Znamo da je Švedska daleko odmakla u ovoj oblasti. Veoma je uzbudljivo isprobati sve eksponate na izložbi i igrati se sa njima. Najviše bi voleli kada bi deca sa hendikepom, zajedno sa roditeljima i nastavnicima, posetila izložbu i isprobala eksponate koji su namenjeni za individualnu upotrebu. U svakom trenutku, prisutno osoblje će pružiti savet u vezi sa odabirom odgovarajućih uređaja. Ponekad se susrećemo sa roditeljima koji se jako uznemire kada shvate da njihova deca ne mogu posedovati sve ove uređaje. Kažemo im da čak ni deca u Švedskoj dugo nisu imala takvu mogućnost. Kada je započeo rad na razvoju asistivnih uređaja za decu, to je bio brz proces. Mi želimo da ukažemo na mogućnosti koje se danas pružaju u ovoj oblasti i nadamo se da će ovaj proces započeti i u Srbiji.

Dečji voz je inicijalni deo izložbe o asistivnim tehnologijama. Ovaj šareni voz sa četiri vagona, koji je u proleće 2002.g. krenuo iz Stokholma, prokrstaro je zemljom, a zatim se premestio u uobičajene evropske izložbene prostore. Važan, a možda i najzabudljiviji deo Dečjeg voza, predstavljaju kompjuterski programi i edukativne igrice...

Da, na izložbi će biti izložene dve Datoteke, što će omogućiti da se isprobaju različite vrste softvera (programa) koji se mogu koristiti u školama i predškolskim ustanovama, kao i tokom igre u

slobodno vreme. Neki od programa su posebno prilagođeni deci sa različitim tipovima hendikepa, kao što je otežano kretanje, oštećen vid, autizam, teškoće u razvoju ili poteškoće u učenju. Kompjuteri se mogu prilagoditi na različite načine kako bi omogućili deci sa hendikepom da se igraju i da uče. U Švedskoj se igranje kompjuterom koristi i kao vid radne terapije. Deca ne doživljavaju ovakvu obuku kao naporan rad, pošto je ovakva vrsta igre na kompjuteru zabavna i podsticajna. Skoro sva deca mogu koristiti kompjuter nakon što se izvrše sva prilagođavanja, i zato samopouzdanje deteta raste već samim tim što se igra. Na izložbi će biti prikazane različite vrste tastatura, tj. tastature sa velikim slovima i brojevima, različite vrste dodataka, "trekbol" u obliku izvrnutog kompjuterskog miša itd.

Datoteka je neka vrsta edukativne kompjuterske igrice za decu sa hendikepom i njihove roditelje, u kojoj igrice i programi mogu da se isprobaju i pozajme. Datoteka je jedan od onih projekata koji traju, žive i rastu. Na koji način funkcioniše Datoteka?

Aktivnosti vezane za Datoteku započele su 1992. godine kao pilot projekat u osam okruga. Danas postoji preko 30 Datoteka širom Švedske. Predškolska deca sa različitim tipovima hendikepa mogu zajedno sa roditeljima posetiti Datoteke kako bi isprobala kompjutere i igrala se na njima. Mnoga deca sa hendikepom imaju poteškoća u igranju na "uobičajen" način i zato kompjuteri sa prilagođenim programima i odgovarajućim dodacima predstavljaju odlično sredstvo za razvoj i sticanje samopouzdanja kod dece. Postoji mnogo programa i dodataka u Datotekama. Kada se pronađu odgovarajući programi za određeno dete, oni se mogu pozajmiti i odneti kući na 2-4 nedelje, kao što se knjige uzimaju iz biblioteke. Dodaci se takođe mogu pozajmiti i isprobati kod kuće. Kada se pronađe odgovarajuća kombinacija dodataka

i prilagođenih programa koja funkcioniše, obično se detetu ovakva oprema daje besplatno, kao asistivni uređaj. Okružno veće odlučuje koji uređaji će se davati besplatno. S obzirom na različite propise između okruga, situacija nije ista u celoj zemlji, ali se utvrđuje prioritet među decom, i deci sa najtežim hendikepom daje se oprema koja im je potrebna da bi vodila što samostalniji život. Ukoliko kompjuter nije u vlasništvu porodice, isti se može iznajmiti u Datoteci.

Pošto u Švedskoj gotovo sva deca sa hendikepom pohađaju redovne škole, objasnite nam kako se takav koncept prenosi u svakodnevni život?

U Švedskoj, većina dece sa hendikepom je integrisana u sistem redovnog školovanja. Međutim, deca sa potpuno ili jako oštećenim sluhom obrazuju se u jednoj od pet specijalnih škola u zemlji. Ove grupe dece se podučavaju uz pomoć jezika znakova. Takođe, postoji i jedna specijalna škola za decu koja imaju više teških hendikepa, na primer, decu sa teškim oštećenjem vida koja uz to imaju i teškoće u razvoju. Deca sa teškoćama u učenju pohađaju specijalne škole, a program njihovog obrazovanja prilagođen je nivou njihovog hendikepa. Ovakve specijalne škole/odeljenja često su integrisane u sistem redovnih škola. Ponekad u takvim školama, u aktivnostima kao što je muzika, fizičko itd, zajednički

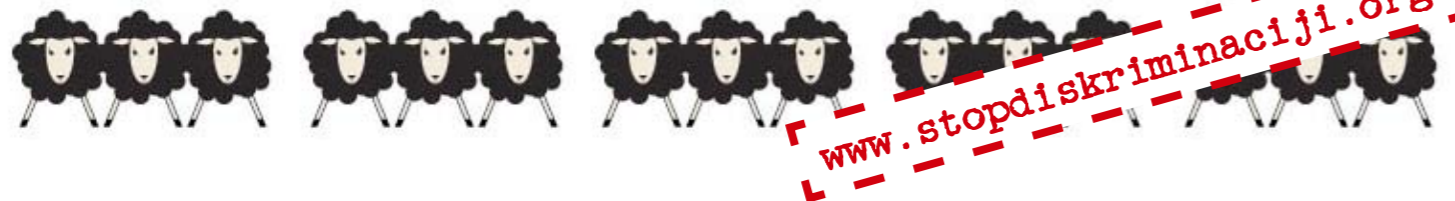
učestvuju grupe dece sa teškoćama u učenju i dece bez hendikepa. Skoro sva deca sa teškim oštećenjem vida i otežanim kretanjem integrisana su u sistem redovnih škola.

Pre nego što dete sa hendikepom počne sa predškolskim aktivnostima, njih moraju unapred zajednički isplanirati roditelji i stručnjaci. Ponekad je potreban poseban učitelj koji poseduje specifična znanja u vezi sa potrebama određenog deteta sa hendikepom, a nekad je potreban asistent koji će pomoći detetu u određenim situacijama prilikom učenja, jela i održavanja higijene. Deci sa hendikepom mogu biti potrebni i prilagođeni udžbenici. Ukoliko, na primer, dete ima oštećen vid potrebni su mu udžbenici pisani Brajevim pismom ili udžbenici u audio formatu. Nekada škole nisu pristupačne za decu sa hendikepom. Okružno veće je dužno da obezbedi da učenik koji koristi kolica može pristupiti školskoj zgradi, kao i da deca sa oštećenim sluhom imaju pristup odgovarajućim slušnim uređajima. Planiranje je od ključne važnosti za prilagođavanje potrebama deteta, kao što je ugradnja lifta, rampi, slušnih uređaja, toaleta pristupačnih deci - korisnicima kolica itd. Ukoliko nije moguće ugraditi lift u školskoj zgradi, potrebno je da se sve aktivnosti obavljaju na jednom spratu.

MILOŠ DEŠIĆ

Ravnopravnost kao zajednička vizija

Duboko poštovanje svakog ljudskog bića kao takvog i težnja ka stvaranju otvorenog inkluzivnog društva ovde i sada, u osnovi su međusobnog prepoznavanja i višegodišnje saradnje Udruženja studenata sa hendikepom i niza partnerskih organizacija udruženih u Koaliciji protiv diskriminacije.

Nijedna osoba ili manjinska grupa ne može u potpunosti da se afirmise i realizuje sopstvena prava ukoliko se samoograniči na isticanje ravnopravnosti određene manjinske grupe van šireg konteksta ljudskih prava i društva jednakih mogućnosti za sve. Istanje prava pojedine manjinske grupe ili individue, van konteksta ravnopravnosti svih građana i građanki i svih manjinskih grupa, nije samo pitanje neobaveštenosti i/ili arogancije, već problem dubokog nerazumevanja pojmova pravde, pravednosti, ravnopravnosti i ljudskih prava.

Prepoznavši iste vrednosti kao osnovu svoje filosofije –Centar za unapređivanje pravnih studija, Udruženje studenata sa hendikepom, Anti Trafiking Centar, CHRIS-odbori za ljudska prava, Gay Straight Alliance, Gayten LGBT, Veliki Mali, Inicijativa mladih za ljudska prava i Labris osnovale su, uz podršku Švedskog Helsinškog Komiteta za ljudska prava, Koaliciju protiv diskriminacije. Istanje istih vrednosti praćeno je i nizom zajedničkih akcija usmerenih ka prepoznavanju i definiciji različitih oblika diskriminacije, kao i stvaranju odgovarajućih mehanizama i antidiskriminacionog zakonodavstva za prevenciju i smanjenje diskriminacije u Srbiji. Saradnja u okviru Koalicije i međusobna razmena iskustava, omogućava organizacijama –članicama potpunije sagledavanje problema diskriminacije i preciznije prepoznavanje njenih oblika usmerenih ka različitim manjinskim grupama.

Koalicija je svoj najznačajniji doprinos poštovanju ljudskih prava ostvarila kroz rad na antidiskriminacionom zakonodavstvu u Srbiji. Nakon

usvajanja prvog modernog antidiskriminacionog zakona - Zakona o sprečavanju diskriminacije osoba sa invaliditetom, čiji je model kreirala Koalicija, članice Koalicije i partnerske organizacije kao što je organizacija Iz kruga, rade na implementaciji ovog zakona. Trenutno je u žizi interesovanja javnosti, ili barem onog dela javnosti zainteresovanog za poštovanje ljudskih prava, Nacrt Zakona o zabrani diskriminacije. Rad Koalicije, čiji je osnovni cilj upravo kvalitetan opšti zakon protiv diskriminacije, usmeren je na aktivnosti vezane za usvajanje ovog zakona, kao i na njegovu buduću primenu. Nacrt Zakona o zabrani diskriminacije dostupan je na veb-stranici Koalicije www.stopdiskriminaciji.org.

MAJA ILIĆ

Koalicija protiv diskriminacije je 2008. godine ustanovila i nagradu protiv diskriminacije koja se dodeljuje građanima/građankama i pravnim licima u sledećim kategorijama:

Mediji (javna glasila, profesionalna udruženja, novinari)
Javna vlast (institucija javne vlasti, poslanik, funkcioner, ministar)
Organizacije civilnog društva
Biznis sektor
Javne ličnosti

Dobitnike/ce nagrada za borbu protiv diskriminacije biraju članice Koalicije glasanjem. Svečana dodela nagrada održaće se 22. januara 2009. godine.

KONTRASTI MALEZIJE

Malezija je federalna, parlametarna monarhija. Čine je 13 država i tri federalne teritorije podeljenih u dva, Južnim kineskim morem odvojena, regiona - Poluostrvska Malezija i ostrvo Borneo. Tigar je njen nacionalni simbol, a cvet hibiskus. Nakon sticanja nezavisnosti 1957. godine, Malezija se dugo ponosila svojom reputacijom zemlje koja je ostvarila da tri glavne etničke grupe: Malajci, Kinezi i Indijci i brojne druge, manje grupe žive harmonično. U stvarnosti Malajci čine većinu stanovništva (60%) i imaju dominantnu ulogu u političkom životu, zvanična religija je islam, dok je ekonomska moć u rukama Kineza čija je zajednica najbogatija u zemlji. Indijci su među najsiromašnijim delom stanovništva i najčešće su žrtve rasne diskriminacije. Može se reći da je (su)život relativno harmoničan a različitost i multi-kulturalnost svoj najveći (i najpozitivniji) uticaj imaju na kulinarstvo. Sa stanovišta ljudskih prava, Malezija je često kritikovana zemlja u međunarodnoj zajednici. Najkontroverzniji i najviše kritikovani zakon ove

zemlje je, svakako, Akt o unutrašnjoj bezbednosti. Bezbednosni zakoni datiraju još iz perioda krvavih borbi sa komunističkim gerilama 1948-60, a danas su efikasno sredstvo za učutkivanje i uklanjanje političkih protivnika. Predviđaju zatvorsku kaznu do dve godine (koja se u praksi može produžiti u nedogled) za osumnjičene "neprijatelje" državne bezbednosti bez ikakvih dokaza ili suđenja. Zakon o nasilju u porodici (1994) predviđa zaštitu žene samo ukoliko živi u bračnoj zajednici (građanski ili brak sklopljen po religijskim pravilima) diskriminišući one koje žive u vanbračnoj zajednici ili ne žive sa partnerom, ali doživljavaju nasilje. Na listi najprivlačnijih zemalja sex-turizma zauzima visoko mesto, i zemlja je destinacije za brojne trafikovane žene iz Vijetnama, Tajlanda, Kine i Filipina koje su prisiljene na prostituciju ili brak. Malezija je kraljevina i njen 13. kralj krunisan je 2001, obučen u Baju Melayu žute, kraljevske boje. Državna televizija prenosila je uživo ceremoniju koja se završila molitvom i blagoslovom za novog kralja, simbola islama.

Mohamad Gadafi Afendi

Afija sam upoznala u julu, u Sarajevu. Na Konferenciji "Kako mladi razumeju ljudska prava" bio je deo tima Malezije koji su činili i jedan Kinezi i jedan Indijac. Njegova komunikativnost i baby face osvojili su većinu učesnika iz različitih zemalja sveta, pa je postao omiljen kompanjon za "zujanje po gradu" i partner za salsu. Rado je pristao da deo naših razgovora pretočim u pisane reči, oduševljen što će mu se "slika pojaviti" u časopisu mladih ljudi koji žele da svet oko sebe učine plemenitijim mestom za život.

Kako se jedan student mašinstva zainteresovao za konferenciju o ljudskim pravima?

Afi: Interesuju me mnoge stvari i mislim da se obrazovanje ne svodi i ne završava sticanjem fakultetske diplome. Ja sam član Debatnog kluba na engleskom jeziku i plivač Studentskog plivačkog kluba. Prošle godine bio sam organizator i domaćin godišnje Nedelje profesionalne orijentacije na mom fakultetu. Aktivan sam u studentskim humanitarnim i multikulturalnim projektima. Ljudska prava bi trebalo da interesuju svakog jer smo svedoci kršenja ljudskih prava u svakodnevnom životu. Znam da ne mogu promeniti svet, ali mogu shvatiti položaj obespravljenih i govoriti o tome, upravo na konferencijama, skupovima i animirati ljude.

Brojni aktivisti svetskih nevladinih organizacija smatraju da su ženska ljudska prava ugrožena u islamskim zemljama. Koliko devojaka uopšte studira na Univerzitetu u Penangu?

Afi: Pa, ja studiram mašinstvo i mislim da se generalno, svuda u svetu, manji broj žena opredeli za zanimanje inženjer mašinstva. Primećujem da se veći broj devojaka opredeljuje za društvene nauke i medicinu. Žene se i u Maleziji bore za svoja prava. U patrijarhalnim porodicama uloge su jasne i podeljene - od žene se očekuje da ostane u kući i gaji decu. Tradicija se sporo,

ali, ipak, menja. Zahvalan sam svojim roditeljima što su mene i moju sestru učili koliko je obrazovanje važno i što su nas podsticali na dalje školovanje.

Da li Univerzitet omogućava studiranje osobama sa hendikepom?

Afi: Osobe sa hendikepom mogu da studiraju na našem univerzitetu. Studiranje im je olakšano prilagođavanjem slušaonica, biblioteka i programom studiranja "on-line". Postoji i smer na kom se studenti školuju za rad sa osobama sa hendikepom i stiču diplomu edukatora-Bachelor of Education.

Koliko ti je važna religija?

Afi: Ja sam musliman. Pokušavam da osnovna pravila Kurana utkam u svoj svakodnevni život i mislim da se ona ne razlikuju mnogo od onih u drugim religijama. Mislim na ljubav prema bližnjima, poštovanje drugog čoveka i prirode. S obzirom na to da mi je majka Kineskinja, hrišćanka-katolkinja koja je prešla u islam (a moji baka i deka su hrišćani) a otac Malajac, musliman, u našoj porodici se neguje duh tolerancije prema svima, svakom ljudskom biću, bez obzira na to u kog boga ili božanstva veruju.

To znači da proslavljaš različite praznike?

Afi: Da, moja porodica je Malezija u malom! Različite religije podrazumevaju i različite običaje, praznike, odeću i to smatram svojim ličnim, porodičnim bogatstvom. Glavne proslave su za Hari Raya Aidilfitri, Kinesku Novu godinu i Božić.

Kako izgledaju vaše proslave?

Afi: Ramazanski post traje 30 dana i završava se proslavom, to je Hari Raya Puasa ili Hari Raya Aidilfitri. Prethodi joj temeljno čišćenje kuće i osvetljavanje doma brojnim lampama jer se veruje da sedam dana pre proslave, anđeli posećuju domove vernika.

svaka Malajka ima u svom ormaru. Tradicionalno, to je svečana odeća koju nosi na veridbi, venčanju ili drugim svečanostima. Poslednjih nekoliko godina postao je toliko popularan deo ženske odeće da je za mnoge devojke i žene, bez obzira na to koje su rase ili religije, modni "must-have". Inače smatra se da je mušku i žensku malajsku svečanu odeću osmislio i uveo u modu sultan od Johora 1866.

Slike Univerziteta u Penangu na kom studiraš (USM) i studentskog kampusa podsećaju na spa ili razglednicu. Kakav je to koncept "Univerziteta u vrtu"?

Afi: "Univerzitet u vrtu" je ostvarena ideja o približavanju nas, ljudskih bića prirodi od koje smo se veoma udaljili zahvaljujući napretku civilizacije čiju cenu plaćamo. Ozonske rupe, nestajanje biljnih i životinjskih vrsta, zagađene reke i mora - naše je varvarstvo. Tropske šume Malezije nestaju, mi smo jedna od zemalja koje su najveći svetski izvoznici drvene građe. Naš univerzitet (USM) smešten je u prelepom, mirnom predelu, arhitektura ne narušava i ne skrnavi tu lepotu. Flora i fauna, vodene površine stvaraju jednu relaksirajuću sredinu u kojoj akademci, osim što se pripremaju za svoja buduća zanimanja, razvijaju svest o važnosti poštovanja i očuvanja prirode.

Jedna od nezaobilaznih znamenitosti Penanga je i Farma leptira?

Afi: Pored bioskopa, volim da slobodno vreme provo-dim na Farmi leptira sa drugarima i porodicom kada dođu da me posete. Farma-vrt je stanište za preko 120 vrsta retkih i egzotičnih tropskih leptira i najrazličitije insekte iz svih delova sveta. I to je prvi vrt ove vrste u svetu. Cena ulaznice je oko dvadeset američkih dolara plus jedan dolar ukoliko želiš da fotografišeš. Sastavni deo vrta čine i leglo za leptire i Muzej leptira. Postoji i jedna radnjica gde možeš da kupiš očuvane leptire najjarkijih boja i fantastičnih šara po pristupačnoj ceni. Često ih, kao neobičiji suvenir, kupuju turisti. To je vrlo popularno mesto za relaksaciju i beg iz gradske košnice.

MARKA KOVAČEVIĆ

Proslava je u oktobru, traje mesec dana, mada su prva tri dana najvažnija za muslimane. Prvi dan započinje jutarnjom molitvom u džamiji posle koje sledi davanje novca za siromašne i odlazak na groblja preminulih članova porodice. Tokom prva tri dana praznika vrata doma svakog vernika otvorena su svima, poznatim i nepoznatim ljudima koji će biti toplo dočekani i posluženi. Smisao proslavljanja ovog praznika je upravo u opraštanju i zahvalnosti i jačanju porodičnih veza.

Kineska Nova godina proslavlja se u januaru ili februaru i to 15 dana! Veće uoči Nove godine okupljaju se članovi porodice i večeraju za obilnom trpezom tradicionalnih jela koja simboliše izobilje i blagostanje. Kinezi su veoma sujeverni. Smatra se da činije pune pomorandži ili mandarina donose sreću i bogatsvo. Svi dugovi iz prethodne godine moraju biti namireni, računi plaćeni a započeti poslovi završeni kako bi novi početak bio bez ikakvih prepreka. Prvi dan Nove godine je dan dobrodošlice bogovima Neba i Zemlje, započinje pozitivnim mislima i razmenjivanjem čestitki u krugu najdražih. Obavezna je i crvena boja, boja radosti i bogatstva.

Kako se zove ta košulja koju nosis? Da li je to deo nacionalne odeće?

Afi: To je Baju Melayu i bukvalno znaci "Malajska košulja". Deo je tradicionalne malajske muške odeće. Drugi deo su pantalone. Nosi se petkom tokom glavne molitve u džamiji i za vreme praznika Hari Raya. Crni baju melayu izvezen zlatnim koncem je svečana odeća kraljevske porodice i državnih zvaničnika. Nose ga i naši ambasadori prilikom predaje akreditivnih pisama stranim šefovima država. Beli baju melayu nose članovi kraljevske porodice kada su u žalosti za svojim voljenima.

Postoji i tradicionalna ženska odeća, Baju Kurung koja pokriva celo telo, sem lica i šaka. Mislim da ga

ZELENA ARHITEKTURA

Industrijska revolucija započeta u XVIII veku donela je čovečanstvu mnoge pogodnosti, ali je istovremeno prouzrokovala i velike klimatske promene. Tokom industrijske ere dolazi do povećanog sadržaja ugljen-dioksida u atmosferi nastalog usled sagorevanja fosilnih goriva. Ta pojava je uslovlila podizanje srednje površinske temperature vazduha i značajne klimatske promene. Ubrzanju klimatskih promena doprinela je i učestala seča tropskih šuma, što je uslovlilo koncentraciju ugljen-dioksida. U poslednjih nekoliko godina već smo osetili da proleće dolazi ranije. U svetu se događaju velike klimatske katastrofe od razornih oluja, preko velikih poplava do ekstremno visokih temperatura koje dovode do suša. Naučnici predviđaju da će do 2030. godine situacija biti još gora. Povećanje temperature uslovljava otapanje leda na polovima, što može dovesti do njihovog nestanka. To uslovljava

podizanje nivoa mora i poplave koje će dovesti do nestanka velikog broja ostrva u Okeaniji, Južnoj Americi i ostalim delovima sveta. Takođe poplave, oluje, mećave i suše postaće svakodnevna pojava što će prouzrokovati širenje zaraze i bolesti u pojedinim delovima sveta. Doći će do pojave tzv. klimatskih izbeglica. Ljudi će iz krajeva koji postanu nemogući za život bežati u pristupačnije krajeve. Sve ove pojave nazivaju se globalno zagrevanje ili pojačan efekat staklene bašte, a da bi se one sprečile potrebno je samo da se smanji emisija ugljen-dioksida i da se prestane sa sečom tropskih šuma. Naizgled jednostavno rešenje. Tako su članice 160

svojem konceptima prilagođavaju nastaloj situaciji. Arhitektonska ostvarenja koja se koriste prirodnom energijom i svode emisiju štetnih gasova na nulu. Tu su i konceptualni projekti za slučaj da zaista dođe do potpunih klimatskih promena na zemlji, koji su zamišljeni kao arhitektura građena od prirodnih materijala bazirana na prirodnoj energiji. Ovi projekti se još nazivaju zelena arhitektura, i bilo da su izvedeni ili konceptualni javljaju se u različitim formama. Reč je o urbanim višespratnicama sa farmama, plutajućim eko-gradovima, svetlećim solarnim kulama, višespratnicama sa turbinama, vetrenjačama koje lebde uz pomoć magnetna. Oblici su različiti a ideje brojne. Ovi projekti pomeraju granice arhitekture i postavljaju nove principe u arhitekturi. Mi ćemo se zadržati na sedam projekata zelene arhitekture koji su konceptualni ili izvedeni ali zbog cilja kome teže zavređuju pažnju.

nacija 1997. godine u Kjotu usvojile protokol po kome su se obavezale na redukciju gasova koji pojačavaju efekat staklene bašte. Ovo se odnosilo naročito na velike zemlje koje su ujedno i najveći zagađivači. Ostalo je na tome da vidimo da li će ova misija uspeti ili će se planeta pretvoriti u nepristupačno mesto za život. Pored Kjoto protokola poslednjih godina na sva usta se govori o globalnom zagrevanju i načinu na koji ono može da se zaustavi. Ova borba je uzela maha u svim sferama ljudskog života na zemlji. Među njima je i arhitektura. Naime, pojavila su se rešenja koja se

**PROJEKAT
LOKVANJ
(LILYPAD PROJECT)**

Koncipiran je kao serija nezavisnih eko-gradova-ostrva koji plutaju po okeanu. Njihov kapacitet je 50.000 ljudi. Koncipirani su kao samodovoljni entiteti koji u centralnom delu sadrže bazene koji skupljaju vodu i prečišćavaju je za piće. Svrha ovog projekta je da prihvati ekološke izbeglice koje nisu ostale samo bez svojih domova, već i bez celih ostrva na kojima su živele. Naime, ukoliko dođe do otapanja leda na Arktiku i Antartiku podići će se nivo mora što će uzrokovati nestanak određene količine kopna na zemlji. Samim tim ovi Lokvanji bi imali za cilj da prihvate i spasu sve one koji bi bili primorani da beže pred vodenom stihijom. Njihova lokacija, okean, je sama po sebi egzotična, a život na ovim lokvanjima bi verovatno imao i avanturističku notu.

**SVETSKI
TRGOVINSKI
CENTAR
U BAHREINU**

Kraljevina Bahrein je pošla stopama drugih arapskih zemalja i uložila u gradnju jednog od prvih projekata zelene arhitekture – Svetskog trgovinskog centra. Projekat je realizovan 2007. godine. Sastoji se od dve kule povezane sa tri mosta na kojima su postavljene turbine na vetar. Zamisao je da aerodinamični oblik kula, koji podseća na jedra broda, skuplja i ubrzava vazduh, dok turbine na vetar koriste to za prikupljanje energije. Na ovaj način građevina se snabdeva energijom potpuno prirodnim putem. Turbine su postavljene u oktobru 2007. godine i bilo je predviđeno da se do kraja godine testiraju kako bi od 2008. pružile sav kapacitet. U punoj snazi turbine će isporučivati oko 11-15 odsto energije neophodne za samu zgradu, tj. 1100 do 1300 megavat-časova godišnje, što je dovoljno da se obezbedi električno osvetljenje za 300 domova u periodu dužem od jedne godine.

**MAGLEV
VETRENJAČA**

Predstavlja veliki korak napred u korišćenju energije vetra za napajanje domaćinstava. MagLev je koncipirana kao vetrenjača čije su elise postavljene vertikalno, a stoje uz pomoć magneta. Na taj način su izbegnuti trenje elisa i dodatna potrošnja energije, jer magnetima nije potrebna nikakva energija. Predviđa se da jedna MagLev vetrenjača može da skuplja energiju i do 500 godina i time poveća snabdevanje za 20 odsto u odnosu na obične vetrenjače, a smanji potrošnju energije za 50 odsto. Na taj način ona je u stanju da stvori jedan gigavat čiste energije što je dovoljno za napajanje 750.000 domaćinstava. Kina je u novembru 2007. godine investirala u izgradnju MagLev vetrenjače, a Sjedinjene Američke Države takođe planiraju da ulože u izgradnju ovog jedinstvenog projekta zelene arhitekture. Jedina prepreka u realizaciji projekta širom sveta može biti finansijska, jer se početno ulaganje ceni stotinama miliona dolara.

**SOLARNA
KULA**

Nadomak Sevilje u južnoj Španiji, uzdiže se betonska, skoro četrdeset spratova visoka kula oko koje je, na polju, poređano šest stotina velikih ogledala. Ta ogledala reflektuju svetlosne zrake koji se skupljaju u jednoj tački na kuli. Prizor izgleda gotovo mitski. Reč je o prvom evropskom projektu zelene arhitekture koji za stvaranje električne energije koristi sunce. Naime, sunčevi zraci koji se skupljaju u jednoj tački na kuli pretvaraju vodu u paru. Ta para se, uz pomoć turbine, pretvara u energiju. Za sada, ovaj projekat može da razvije 11 megavata električne energije što je dovoljno za snabdevanje 6000 domaćinstava.

**URBANI
OBLAKODERI
SA FARMAMA**

Zamišljeni su kao veliki urbani centri sa kapacitetom od nekoliko stotina, pa i hiljada stanovnika, na kojima će se nalaziti farme koje će uzgajati hranu za prehranu tog stanovništva. Snabdevanje čistom vodom obezbediće poseban mehanizam za skupljanje i prečišćavanje kišnice. Na taj način oni postaju samodovoljni funkcionalni urbani centri koji štede prostor i energiju, a ideja za njihov nastanak proistekla je iz činjenice da je na Zemlji sve manje prostora za obrađivanje. Projekat je još uvek na nivou koncepta. Jedan od prvih centara biće izgrađen u Las Vegasu.

DONGTAN EKO-GRAD

Novi ekološki grad planiran da bude smešten na ostrvo Čongming u blizini Šangaja u Kini. Dizajniran je da bude ne samo prvi prirodni, već i socijalno, ekonomski i kulturno održivi grad. Područje planirano za njegovu izgradnju iznosi 86 kvadratnih kilometara, što je 8600 hektara površine. Za urbani prostor je predviđena trećina površine, dok je ostatak dodeljen agrikulturi. Dongtan će se napajati sopstvenom energijom, uz pomoć vetra i sunca, javni transport neće emitovati ugljen-dioksid, a namirnice će biti uzgajane na organskim principima. Trebalo bi da bude otvoren 2010. godine, a planiran je za populaciju od 50.000 ljudi.

SVETIONIK

Oblakoder sa kancelarijama visok 400 metara, zbog svog izgleda dobio je naziv "Svetionik". Još uvek je na nivou konceptualnog projekta, a predviđeno je da bude sagrađen u Dubaiu. Plan je da ova građevina koristi energiju sunca i vetra kako bi redukovala potrošnju energije za 65, i vode za 40 procenata. Ako i kada bude izgrađen, Svetionik će predstavljati prototip za buduće projekte zelene arhitekture u domenu urbanih konstrukcija.

Većina ovih projekata je još uvek na nivou ideje. Oni su deo borbe da se zaustave klimatske promene. Veliki finansijski izdaci sprečavaju njihovu realizaciju. Svih sedam projekata, po svom konceptu, dizajnu i realizaciji predstavljaju čuda arhitekture. Oni su prototipovi za ono što će se razvijati u budućnosti u arhitekturi. Potrebno je samo da se pronađe način da se smanje troškovi. Do tada ćemo gledati na njih kao na dela virtuelne stvarnosti ili naučnofantastična ostvarenja.

Marija Drljević

Fenomen flash mob-a

Tokom 2003. godine Bill Wasik, urednik jednog američkog časopisa, organizujući niz zanimljivih akcija pokrenuo je fenomen flash moba*, koji se od tada, u različitim oblicima, pojavljuje širom planete. Flash mob je menjao formu, ali ono što je zajedničko tim specifičnim okupljanjima jeste da se neznanci sastaju na javnom mestu, izvedu neku radnju u kratkom trajanju. Nakon toga se raziđu.

Informacija o vremenu i načinu izvođenja flash moba ne objavljuje se javno, već o tome možete biti obavješteni samo ukoliko primite neki vid elektronske poruke koja će Vam pružiti uputstva gde i kada treba da budete da biste bili deo ovakvog performansa. I to je ono što razlikuje flash mob od ostalih organizovanih vidova masovnog okupljanja.

SocijalnemrežepoputFacebook-iMySpace-a,forumi i blogovi na ovaj način prevazilaze svoje prvobitne namene, i manifestuju snažan uticaj koji imaju na svakodnevni život savremenog čoveka, nekad snažniji nego što bismo to bili spremni da priznamo. Pretraživanjem interneta, možete naići na mnoštvo saveta i uputstava kako da uspešno organizujete Flash Mob, kao i na ideje za neke nove performanse, čak vrlo ambiciozne i do sada neizvedene, a koji čekaju priliku da budu realizovani.

Flash mob može biti manjeg obima, poput onog u Rimu kada je stotinak učesnika u knjižari tražilo nepostojeću knjigu, ili igrača tanga u Dublinu koji

su, na ovaj način, izveli javni nastup, ali može imati i odlike masovnih okupljanja, poput "zaleđivanja" i tuče jastucima, koje okupljaju više hiljada ljudi. Performansi se odigravaju na gradskim trgovima, u metroima, ali i u manjim prostorima poput tržnih centara i biblioteka. Takođe, neretko se Flash mob izvodi istovremeno u više gradova. Setimo se onog koji je organizovan 2006. godine, u pet evropskih gradova, kada su učesnici 15 minuta pravili mehuruće od sapunice, i nakon toga se razišli.

Ono što odlikuje ovakvu vrstu okupljanja, pored toga što se mobilizacija učesnika vrši u sajber prostoru, je to što ne postoji organizacija koja stoji iza celog događaja. Pojedinaac ili više njih se pojavljuju kao inicijatori, predlagači ideje, koja biva prihvaćena od strane onih koji su potencijalni učesnici. Za (ne)uspeh niko nije odgovoran i svi su odgovorni. Performans počinje znakom, koji se uglavnom daje pištaljkom ili megafonom, i traje nekoliko minuta. Nakon što se određena radnja izvede, učesnici se razilaze kao da se ništa nije ni desilo, ili kao da su prethodnih minuta bili hipnotisani.

* predloženi prevodi su: mobilizacija na tren, instant okupljanja, hipnotisana gomila.

Sigurno se pitate čemu sve ovo? Zašto bi neko želeo da pravi mehuruće od sapunice, skakuće na gradskom trgu poput kengura ili se pretvara da je zamrznut? Ako, za ovu priliku, flash mob kao vid aktivizma stavimo u drugi plan, jasno je da je svrha ovih okupljanja, prvenstveno, zabava. Tog jutra, kada ustanete i u svoj dnevni plan uključite dolazak na mesto gde je planiran flash mob, nakon što ste proverili da li Vaš sat pokazuje tačno vreme, ne idete da podržite ideju, iskažete stav

već da sa drugima doživite uzbuđenje koje takve masovne akcije pružaju. Ovi performansi su često okarakterisani kao besmisleni. I mnogi učesnici bi se složili sa tom konstatacijom jer oni i nemaju nameru da menjaju svet, već da steknu novo iskustvo! Tako su neki, jednog popodneva u Kelnu, imali priku da padaju niz stepenice tržnog centra poput domina. Slučajni prolaznici koji prisustvuju ovakvim skupovima, nakon preživljenog šoka, učesnike nagrade aplauzom, a ne tako mali broj njih spontano se uključi u izvođenje radnje.

U poverenju vam otkrivamo da se ove zime, u Beogradu, planira izvođenje jednog masovnog flash moba. Kako ne bismo pokvarili čaroliju, nećemo vam otkriti vreme, mesto i način izvođenja. Pažljivo čitajte prosluđenje e-mailove, velike su šanse da se nađete u lancu učesnika. Možda se odlučite da se jednom i sami oprobate u izvođenju ovih socijalnih eksperimenata. U svakom slučaju, ukoliko ne uspete, niko ne mora da zna da ste bas vi započeli igru.

VANJA SPIRIĆ

INDIJANSKI JEZIK ZNAKOVA

*Jezik znakova severnoameričkih Indijanaca jedan je od najrazvijenijih i najzanimljivijih sistema neverbalne komunikacije. Po rečima Vilijama Tomkinsa, autora knjige **Indian sign language**¹, postoji nešto u vezi sa ovim jezikom što pobuđuje posebno osećanje: „To je verovatno prvi američki jezik. To je prvi i jedini univerzalni američki jezik. (...) On poseduje lepotu i slikovitost kakvu malo koji jezik (ako ikoji) poseduje.“*

Radi se o jednoj od onih pojava koje kulturu prerijskih Indijanaca čine tako osobenom i fascinantnom. Ovakav način sporazumevanja bio je, doduše, poznat i drugim narodima, ali, kako kaže Robin Mej, nijedan se njime nije tako uspešno služio kao Indijanci iz prerija. Kao kada je reč i o njihovoj veštini lova, jahanja, ratovanja, čitanja tragova i uopšte snalaženja i preživljavanja u prirodi, i jezik znakova je svedočanstvo inteligencije ovih naroda, sazrele u specifičnim istorijskim uslovima.

U vezi s tim, od značaja je da je vrhunac razvoja ovog autentičnog proizvoda starosedelačke kulture bio ostvaren zahvaljujući uticajima Evropljana odnosno dvema stvarima koje su oni doneli: konjima i vatrenom oružju. Kao što je poznato, pojava konja, potomaka onih koje su u 16. veku doveli Španci, izazvala je dramatične promene u načinu života ravničarskih Indijanaca tokom 18. veka. Neka, do tada sedelačka, zemljoradnička plemena, poput Čajena i Arapahoa, postaju lovci na bizone i ratnici konjanici, stalno u pokretu. Kontakti među plemenima koja su sa različitih strana stigla u prerije, i koja su do tada imala malo toga zajedničkog, postaju intenzivniji. Nastaje jedna nova kultura koja u znatnoj meri objedinjuje plemena koja su govorila različitim jezicima. Jezik znakova postaje jedno od obeležja ove univerzalne kulture prerija, a njegov poseban značaj bio je u tome što je upravo preko njega postalo moguće prenošenje uticaja među plemenima.

Sa druge strane, trgovina krznom koja je starosedelcima obezbeđivala puške i druge evropske proizvode o koje su oni brzo postali zavisni, takođe je podstakla intenzivniju upotrebu

ovog jezika. Ovoga puta, prvenstveno radi sporazumevanja sa francuskim trgovcima.

Ipak, pogrešno bi bilo zanemariti značaj koji je jezik znakova imao i u ranijim periodima, što potvrđuju i dokumenti španskih osvajača koji su izveštavali o njegovoj uspešnoj upotrebi. Ono što se ovde javlja kao posebna zanimljivost jeste lakoća komunikacije i brzina savladavanja ovog jezika od strane Evropljana kojima je on, do tada bio nepoznat. Jezik znakova nametao se kao najprirodniji i najuspešniji način sporazumevanja kad god bi verbalna komunikacija bila nemoguća.

Za razliku od navedenih uticaja na ovaj jezik, kasniji su, kao što se može i pretpostaviti, bili fatalni. Dok je, prema istraživanjima iz 1885. godine, preko 110, 000 Indijanaca u Sjedinjenim Državama upotrebljavalo ovaj jezik, u dvadesetom veku je broj njegovih poznavalaca drastično opao. Indijanski jezik znakova jedva je preživeo posledice asimilacije.

Ipak, preživeo je, mada više u jednoj simboličnoj formi nego kao egzistencijalna potreba (izuzetak je njegova upotreba kod gluvonemih). Među savremenim Indijancima interesovanje za ovaj jezik javlja se prvenstveno u kontekstu obnove njihove kulturne baštine, baš poput učenja usmenih jezika i običaja koji su takođe u znatnoj meri zaboravljeni. Za njih je to važno, a sve u cilju očuvanja sopstvenog identiteta kao naroda.

Svakako je vredno pomena da se i izvan indijanskih rezervata svojevremeno javljalo interesovanje za obnovu praktične upotrebe ovog jezika. Kada je Tomkins objavio svoju knjigu 1931. godine, Robert Pael (Robert Baden

Prerijski razgovor, Dušan Jevtović

Powell), osnivač Skauta sveta, izrazio je nadu da će indijanski jezik znakova zaživeti kao zajednički jezik za izviđače različitih zemalja.

Danas se ovom jeziku posvećuje pažnja, kako u sklopu izučavanja kulturne baštine severnoameričkih Indijanaca, tako i prilikom izučavanja jezika znakova uopšte, njihove specifične prirode, porekla i odnosa sa usmenim jezikom. Iz ovih istraživanja ponikla je jedna značajna teorija: da je jezik znakova možda stariji od govora, što je suprotno opšte prihvaćenom shvatanju da bez usmenog jezika misao nije bila nemoguća - „Čovek kao misleno biće rađa se tek sa govorom“.

Što se veze sa drugim neverbalnim jezicima tiče, univerzalni „govor prerija“ najčešće se upoređuje sa jezikom gluvonemih. Bliskost ova dva jezika potvrđuje i sasvim razumljiva činjenica da su

gluvoneme osobe među Indijancima oduvek bile najveći stručnjaci u znakovnom govoru, a pokazale su se kao njegovi čuvari sve do danas. Tako je i Tomkinsu, u njegovom radu na pomenutoj knjizi, od posebne pomoći bio jedan gluvonemi indijanski vajar iz plemena Crna Stopala.

Jednu očiglednu razliku između ovih jezika lako će zapaziti i laik. Dok jezik gluvonemih uključuje bogatu upotrebu facijalnih izraza, u indijanskom jeziku to je prava retkost. Ipak, evo i zanimljivog primera kako razlika u predstavljanju jednog pojma u ova dva jezika može simbolično da nagoveštava razliku između savremenog sveta i primitivnih kultura: pojam misliti, odnosno razumeti, gluvoneme osobe predstavljaju pokazujući na čelo, a Indijanci pokazujući na srce.

Dušan Jevtović

¹ William Tomkins, *Indian sign language*, New York, Dover Publications, 1969

MAMA, MAMA, ŠTA JE TO MMORPG? Čuti, si ne, tata igra

Illidan Stormrage:
„Now, my blind eyes can see what others cannot...”

Svet vorkrafta, Illiden Stormrejdž, noćni elf sa hendikepom. Iako tehnički nije pozitivac, smatra se možda za najpopularnijeg lika u seriji.

U prošlom broju dotakli smo se toga kako klinci danas provode vreme na Internetu. Sada nam je pod lupom jedna od najrogoibatnijih skraćenica engleskog jezika. Pa dobro, šta je to MMORPG? MMORPG je skraćenica od massively multiplayer online RPG iliti masovni RPG preko interneta. RPG je žanr igara gde se igrač stavlja u ulogu jednog lika, i tokom igranja bira na koji će način razvijati svoj lik: hoće li postajati snažniji, spretniji, učiti nove magije i slično. RPG je podignut na novi nivo kada su igrači (i firme koje proizvode igrice) počeli da se umrežavaju. E, tada možeš da igraš sa svojim ortakom ili ortacima koji su ko zna gde u svetu, i sa njima (a i totalnim strancima) ideš i boriš se protiv kompjuterskih neprijatelja i/ili drugih igrača. A sve to sa ciljem beskonačnog skupljanja zlata, magičnih predmeta i iskustava od kog vaš lik postaje jači.

I, iako nisam od onih koji šire paranoju o tome gde deca izlaze i šta rade, ipak smatram da roditelji treba da se koliko-toliko razumeju u ono što je deci zanimljivo. Na kraju krajeva, ako se deca ostave sama i to bez izgrađenog ukusa, može im pasti na pamet da odu, primera radi, na Cecin koncert ili negde još gore. Slična je situacija i sa internetom.

Pa dobro, kako to u praksi izgleda? Kratak odgovor je – šareno. Uzmimo na primer pomenuti Svet vorkrafta. Mnogi ljudi (koji znaju šta je to MMORPG) prvo pomisle na njega kada se kaže MMORPG. On je izrastao iz izuzetno uspešne istoimene serije strateških igara i zahvaljujući tome se uspostavio na vodeće mesto. Kao što joj ime kaže, ova igra se bavi zanatom rata u klasičnom fantazijskom okruženju. Sve što se pojavljuje u igrici je crtano i zbog toga nalikuje jednom velikom

animiranom filmu, pa zato i privlači nešto mlađu publiku. U principu, igra se ne razlikuje mnogo od starih igara za jednog lika i na jednom kompjuteru. Izabere se lik (ljudi, patuljci, orci, trolovi... ratnici, lovci, čarobnjaci...) i krene se od prvog nivoa. Lik na početku igre je moćan onoliko koliko i student protiv tenka u poređenju sa onim što će postati kada dođe do šezdesetog ili višeg nivoa. A da bi došao do istog, treba dosledno da, po želji, oslobađa svet od kompjuterskih likova ili protivničkih igrača bez obzira što se i jedni i drugi posle određenog vremena pojavljuju neoštećeni. Po želji, može se ići i u misije, koje se u srednjovekovnom maniru nazivaju pohodima, ali su one od sekundarnog značaja.

Ali iako je najpoznatiji, Svet vorkrafta nije i jedini. Tu je pregršt žanrova i estetika: od naučnofantastičnog lv onlajna do nezaobilaznog Matriksa; mnogi pokušavaju da otmu deo kolača. Međutim, malo je onih koji uspevaju da urade nešto zaista originalno. Donekle je Gild vors vredan pomena. Naime, iako počinje kao i Svet vorkrafta, posle određenog probnog perioda u kojem se skupljaju nivoi (svega do dvadesetog), Gild vors se ne igraju radi skupljanja zlata ili iskustva. Oni se, doduše, ponekad igraju radi nabavljanja retkih stvarčica ili titula koje ne pomažu liku da bude zaista moćniji već su tu, pre svega, iz kolekcionarskih razloga. Iako ovo ne zvuči kao bogznašta, ideja da se ne igra isključivo zbog „budženja“ lika već radi druženja je, nažalost, nova u svetu masovnih igrica. Inače, sa tehničke strane se Gild vors ne razlikuju mnogo od ostalih MMORPGova, a u nekim stvarima su čak i zaostali.

Naravno, kada je nešto toliko popularno pre ili kasnije će imati neželjene efekte. I dok standardna

piše: Marko Savić

HEADBANGER'S CORNER

Pišući ovaj članak shvatio sam da moja ciljna grupa nisu više klinci koji igraju igrice, već njihovi roditelji kojima govorim kako da ih paze. Užas, mora da starim... Ili bar sazrevam kao novinar. Prosto ne znam šta je gore od ta dva.

zavisnost od kompjutera uglavnom samo jede vreme korisnika, kod MMORPGova je stvar nešto ozbiljnija. Nedavno sam bio u situaciji da me tip pita znam li kako se iz Srbije šalje novac u inostranstvo. Kada sam ga pitao zašto, rekao mi je da bi kupio neke bodove koji će mu pomoći da brže stigne sa 108. na 120. nivo! I sve to ne zbog Sveta vorkrafta već neke korejske igrice za koju niko nije čuo, a koja je toliko primitivna da se svaki monstrum kojeg ubiješ ponovo pojavljuje nekih 15-ak sekundi kasnije. Elem, poslao sam ga na AA sastanak, ali ostao sam da se pitam...

Šta čini tako jednostavnu igru toliko privlačnom? Šta je to što je dovelo do toga da je industrija MMORPGova postala toliko popularna da je to danas grana industrije sa najvećim rastom u Americi?

Nedavno sam naišao na antropološku studiju koja razmatra raznorazne pojave kod ljudi koje se danas nazivaju lošim navikama, a tokom evolucije su bile neophodne za preživljavanje. Tako, na primer, ukus za slatko je nastao u vreme kada su gotovo sve bobice bile kisele i kada je bilo važno naći onu sa najvećom količinom šećera koji je jako dobar izvor energije. Danas, kada se šećer može naći na svakom koraku, ovaj instinkt može biti opasan po zdravlje. Tako je i sa MMORPGovima. U ljudima i dalje živi instinkt da treba uloviti svaku živuljku na koju se naleti, i pokupi svaki predmet koji izgleda koristan premda on pojedincu, možda, i ne treba. Ovo vodi poreklo iz lovačkosakupljačkog vremena kada je trebalo uhvatiti svaku životinju jer, ako ti možda nisi gladan, u selu će se naći žene i deca koja sigurno jesu.

I šta dalje onda?

Pa nisam od onih koji mogu da proriču budućnost, a još manje želim da širim distopističke najave, ali jedna od mogućnosti je Matriks. Ne u smislu filma, ili još manje Matriks onlajna, (MMORPGa na temu Matriksa, koji je sam po sebi samo pucačina i tabačina) već u smislu ljudi koji su kompletno prikačeni u virtuelnu realnost (iako sumnjam da toga neće biti svesni) i koji povremeno ubacuju svoje maliciozne programe kako bi napakostili drugim korisnicima. Ovo se već desilo u Seknd lajfu. Iako se njegovi tvorci trude iz petnih žila da dokažu da Seknd lajf nije igrice, a još manje MMORPG, on ipak ima mnogo dodirnih tačaka sa MMORPGovima. Naime, iako u Seknd lajfu nema ni borbe, ni monstruma, ni gotovo ičega osim onoga što sami korisnici isprogramiraju, kretanje i

Gild vors, ritualistkinja, da bi pojačala svoju mističnu vezu sa svetom duhova mora da prekrije oči.

interakcija sa okolinom jako liče na MMORPGove. Likovi (koje takođe programiraju korisnici) se kreću, lete i teleportuju po virtualnom svetu koji podržava, za naše vreme, jako napredan programski jezik za objekte koje likovi nose. Od tih objekata u Seknd lajfu napravljene su planine, kuće, novac, čak i garderoba. U njemu već postoje ekonomija, banke a Seknd lajf je već imao i svoju prvu recesiju, Jezdu i Dafinu, a takođe i tuču. Iako, za razliku od igrica, ovi likovi ne mogu da nanose oštećenja jedan drugome, došlo je do masovnog skupa u kojem su desničari i levičari masovno protestovali jedni protiv drugih. Meni je pogotovo interesantan prvi virus koji se pojavio u Seknd lajfu u formi sive mase - oblaka sačinjenog od ogromnog broja malih objekata koji su se konstantno umnožavali čak toliko da, i pored toga što zauzimaju resurse na serveru, se mogu i videti!

Lično bih voleo da se, jednog dana, pojavi igra gde će igrači moći da puštaju viruse jedni na druge.

Šta reći na kraju? Pa samo jedan savet koji važi za svaku vrstu dečijeg ukusa, bilo da se radi o muzici, filmu, televiziji ili kojoj drugoj vrsti zabave. Prvo morate biti upoznati pa onda, ako je moguće, ponuditi alternativu. Ako je ona otprilike zabavna koliko i ono u čemu većina uživa, imaćete neke šanse da oblikujete ukus vašeg deteta. Ako ne – samo ćete aktivirati dečiju pobunu.

USH SYSTEM

PIŠE & CRTA: IVAN

